

KULTURÁLIS FIGYELŐ

Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába

(*Osiris Kiadó, Budapest. 662 l.*)

A szociológiát, mint a szegények oldalán álló tudományt mutatta be a Credo ez évi 1-2 számában Andorka Rudolf. Azt hangsúlyozta, hogy a magyar szociológia eredményei azzal, hogy segítenek megismerni a hazai társadalmi valóságot, a szegénység és az egyenlőtlenségek alakulásának trendjeit, önmagában is a társadalmi szolidaritást mozdíthatják elő.

A „Bevezetés a szociológiába” című kézikönyv egyetemistáknak, egyetemi oktatóknak készült, bár hangsúlyozni kell: a szerző alapvető mércének tartotta, hogy írásai közérthetőek legyenek minden átlagos intelligenciájú érettségizett magyar olvasó számára. Ez a tankönyv megfelel ennek a mércének. Általános és speciális társadalomismereti tárház. Szisztematikus áttekintés arról, hogy mit tud a szociológia hozzátenni a magyar társadalom megismeréséhez: milyen elméleti modellekkel kerülhetünk közelebb a valóság megismeréséhez és, fordítva, a valós világról szerzett empirikus tapasztalataink miképpen igazolják, vagy cáfolják az egyes szociológiai iskolák elméleti állításait.

Tizenkilenc fejezetében szisztematikusán veszi sorra a szociológia-tudomány vizsgálati körébe tartozó fontosabb területeket, módszereket, elméleti állításokat és eredményeket. De mit is tud a szociológia hozzátenni mindennapjaink megismeréséhez? A szerző e könyv segítségével arra hívja fel a figyelmet, hogy meglepően sokat. Hogyan rétegződik a társadalom? Miképpen mérjük a szegénységet és az egyenlőtlenségeket? Mikor mondhatjuk azt, hogy társadalmunk nyitott, a mo-

bilitás csatornái nem zárultak el? Milyen szerepe van a családnak, a szocializációnak vagy a nemzeti tudatnak a társadalom túlélésében? A társadalmi kohézió kötelékei, az integráció megbomlásának következményei, a gazdaság, az állam és a kormányzat szociológiája, a társadalmi változás szociológiája: ezek azok a témák, amelyekben kérdéseink újabb izgalmas kérdésekhez vezetnek el, amikre vonatkozóan mások által adott válaszkísérleteket vethetünk össze saját tapasztalatainkkal.

A tizenkilenc fejezet felépítésében a makroszociológiából, a társadalom egészének, a nagy társadalmi intézményeknek a vizsgálatából indul ki, majd ezek után visz bennünket közelebb a mikroszociológia vizsgálati területeihez. Ennek megfelelően először a társadalom szerkezetével, egyenlőtlenségi rendszerével, majd a mobilitási esélyek társadalmi különbözőségeivel foglalkozik. Ezt követi a népesedés és a demográfiai, egészségügyi helyzettel, valamint az egészségügyi rendszerrel kapcsolatos problémák elemzése, majd egyes kiemelten fontos társadalmi csoportok (nők, idősek, fiatalok, gyermekek, faj, nemzet, etnikai csoportok, kisebbségek) problémáival foglalkozó elméletek és empirikus munkák ismertetése. A továbbiakban egyes társadalmi nagyrendszerekkel, mint az oktatással, a gazdasággal, a kormányzással, illetve a politikával foglalkozik, majd ezek után tér rá az életmód, a kultúra, értékek, normák, szocializáció és a deviáns viselkedések, valamint a vallás társadalmi hatásaival illetve funkciójával kapcsolatos elméletek és ismeretek áttekintésére. A kötet egy, a társadalmi változás elemzésének szánt fejezettel zárul.

Az áttekintés tehát nagyon széles. Fontos is, hogy az legyen. Ez lesz az a könyv, amiből a szociológus hallgatók következő generációi fogják megtanulni a szakma alapjait, hogy aztán részletező kurzusokon alaposabban is el-sajátíthassák a speciálisabb szakismereteiket.

Andorka Rudolf könyve mindenekelőtt arra hívja fel a figyelmet, hogy a társadalom legfontosabb jelenségeit szükséges és lehetséges szaktudományos eszközökkel vizsgálni. A szerző alapvető fontosságúnak tekinti azt is, hogy, hogy elméleti megállapításaink mindig ellenőrizhetők legyenek, össze lehessen vetni őket az empirikus tapasztalatokkal, és fordítva: tegyünk kísérletet arra, hogy szétszórót tényyszerű tapasztalatainkat elméletileg is egységes keretbe rendezve próbáljunk magyarázatokat találni különféle társadalmi jelenségekre.

Törekszik arra is, hogy az érdeklődő a lehető legteljesebb áttekintést kapja a szociológia eredményeiről. Ehhez nem egyszerűen arra van szükség, hogy a szerzőnek széles műveltsége, páratlan szakirodalmi olvasottsága legyen, hanem egy ennél lényegesen fontosabb emberi tulajdonsággal is rendelkeznie kell: nagyfokú toleranciával. Andorka Rudolf azok közé a magyar társadalomtudósok közé tartozott, akik valóban hidat tudtak teremteni a magyar és a nemzetközi tudomány között. Számos nemzetközi tudományos szervezetben viselt tisztségeket, amióta lehetővé vált számára, azóta sokat utazott, nemzetközi konferenciákon adott elő. Talán ő volt az a magyar társadalomtudós, aki a nyugati társadalomtudományi irodalom legszorgalmasabb recenzense volt. Aligha kétséges, hogy ennek köszönhető az a tág horizont, amivel a nemzetközi irodalomra tekint.

De Andorka Rudolf toleráns ember is volt. Türelmesen igyekezett megérteni mások álláspontját és megértetni a saját véleményét másokkal. Erre a képességre nagy szükség van egy szaktudományos kézikönyv megírásához. Hiányában aligha lehetne teljességre,

az egymástól eltérő irányzatok egyenrangú ismertetésére törekedni.

Andorka Rudolf sokat tanított az elmúlt két évtizedben. Előadott a legkülönbözőbb összetételű hallgatóság előtt. Zömmel a felsőoktatásban tanított, közgazdász hallgatókat, tanárképzősöket, teológusokat. Tudta, milyen elvárásoknak kell egy ilyen tankönyvnek megfelelnie. Minden bizonnyal ennek köszönhető, hogy a „Bevezetés a szociológiába” pontosan olyan praktikus szerkesztett könyv, mint a nyugat-európai egyetemeken tanított szociológia kézikönyvek. Minden érdemi fejezet fogalomismertetést, elméletek és empirikus tapasztalatok leírását, nemzetközi és hazai trendek összefoglalását, társadalompolitikai következtetéseket tartalmaz.

Ez talán meglepő lehet, hiszen a kézikönyvek, tankönyvek általában igyekeznek teljesen elfogulatlan álláspontot, kiegyensúlyozott ismeretanyagot átadni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy akarva vagy akaratlanul ne közvetítenének az olvasók számára sajátos értékeket. Ezért tanulságos az a hozzáállás, amit a társadalomtudományi vizsgálatok objektivitásáról, illetve a társadalomtudós értékeiről mond ebben a könyvben Andorka Rudolf. Mint azt hangsúlyozza, a szociológusnak törekednie kell az objektivitásra, az elemzés elfogulatlanságára. Tisztában kell azonban lennie azzal, hogy munkásságát saját társadalmi helyzete és politikai állásfoglalása is befolyásolja. Ezért aztán törekednie kell arra, hogy értékeit világosan megfogalmazza mindazokban az esetekben, amikor a tények közlésén túl saját véleménye is mondanivalója részévé válik. És itt jutottunk vissza a Credo 1-2. számában közölt íráshoz. Andorka Rudolf a szolidaritás és a humánus oldalán állt magánéletében és tudományos munkássága során egyaránt. A szaktudományos alaposág és empíria tisztelete mellett ez az előbbiekkel teljességgel egyenrangú harmadik pillér az, ami életművét és annak legfontosabb összefoglalóját, a „Bevezetést” jellemzi.

Tóth István György

A kereszténység agóniája

Miguel de Unamuno, Kossuth Kiadó, Budapest, 1997. Fordította: Scholz László.

Unamuno 1924-ben írott könyve ez év első felében jelent meg magyarul. A magyarországi kiadást a Magyarországi Spanyol Nagykö-

vetség támogatta s alapjául egy 1994-es kiadás szolgált. A 73 éve írt, a krizeológiában már klasszikusnak számító könyv jelentős visszhangra talált nálunk, ilyen időbeli fáziseltolódással is. Németh László a most megjelent Unamuno könyvet 1930-ban olvasta franciául, s azt írta: „Érdekes és érdemes könyv ez, egy eredeti kovaköszellem villog benne, inkább villog, mint gyújt.”

Az igazság kedvéért el kell mondani, hogy már 1989-ben jelent meg egy Unamuno könyv: a Tragikus életérzés az emberben és a népekben. Aki ezt a könyvet akkor olvasta, nemcsak az életrajzot ismerte meg, ezt a tragikus életet és halálát, a század első harmadának nagy kritikussát, a nagy spanyol harcos Don Quijotét, a szenvedélyes kételkedőt, aki Tamásnál is jobban akart hinni, aki örök ellenzéki volt, mert menthetetlenül individualista volt s ezért minden rendszer ellen lázadt, anélkül, hogy anarchista lett volna: királyság, köztársaság, katonai diktatúra, falangista rend, római egyház – mindegy volt neki. Arcukba vágta bűneiket, indexre is tették 1957-ben az 1913-ban írt könyvét. (!)

Unamuno az akkori Róma szemében protestáns volt, tehát lázadó, Pascal és Kierkegaard egzisztencialista majmolója, Nietzsche rejtett tanítványa, a salamancai egyetemi tanár, ezért kellett a kanári szigetekre száműzni, majd Párizsba menekült az „Irodalom szentélyének főpapja”, ahogyan magát nevezte. Nem filozófiát művelt, hanem Dichtungot, amit én szeretek „filozófiai esszének” fordítani, mert olyan, mint a költemény, nemcsak intellektusunkra hat, hanem emóciókat is vált ki s az egész embert, egzisztenciánkat szólólgatja, néha megperzsel, néha csak provokál, de sohasem hagy nyugton. Intelligere – ebből van az intelligens szavunk –, Unamuno az „amare” igére szavaz, mint igazi mediterrán lélek, s néha úgy érzem énekel, nem is ír. Nem a betű szerelmese, hanem az élő szóé, ezért örülök az evangélikus papfiú szép, dalamos fordításának. Szent Ignácot hevesen támadja, de öntudatlanul is a spanyol (sőt baszk!) Ignác kedves igéi hozzák tűzbe. Ezek a spanyolok, ha harcolnak is: egymás ellen testvérháborút vívnak, állandóan agonizálnak a szó legeredetibb értelmében, ahogyan a spanyol crucifixusok nagy része a keresztben agonizáló Krisztust ábrázolja és nem a már meghalt és megnyugodott Krisztust a consummatum est után, ők még a gyöttrődőt, a kérdező, agonizáló embert látják: „Miért, miért hagyta el engem?” Ez a Krisztus szimpa-

tikus a spanyol kereszténységben, nem a pieta elnémult Krisztusa, még Máriát is törrel a szívében ábrázolják, nem a csak síró Madonnát mutatják, már Barcelonában hallottam ezt 1949-ben egy jezsuita guidetól a Mi Asszonyunk különös templomában (Maria dolorosa!).

Az agónia a spanyol lélek elementáris szükséglete, itt a magyarázata a bikaviadatok torreadorának. A környezettel s önmagával harcol ez a fajta „kegyesség” – micsoda találkozás, amikor a spanyol jezsuiták Luther-semináriumot kértek a 70-es években s Lutherrel találkozhattak az addig spanyolra le nem fordított fiatal Lutherral, a harcos, elégedetlen, tüzes Lutherral. S itt a kulcs könyvünk címéhez. A kereszténység agóniája – ez Unamunonál nem szarkasztikus mondat. Unamuno együttérző s megértett ebből valamit, és már másodszor olvasva én is értek valamit abból, hogy Jézustól a mai napig agonizált a kereszténység és ez az élet a hit jele. Jézus agonizált, Pál is, Augustinus is, a janzenisták is, Pascal is, Kierkegaard is, nem beszélve Lutherről, aki koldusbarátként, nem spanyol lovagként, de ugyanazt a harcot vívta, mert a kereszténység nem polgári nyugalom, kényelem, ebből nincs olcsó kiadás – ahogy Bonhoeffer is mondta. A mortificatio harc a legkeményebb ellenféllel: hitetlen önmagunkkal, s aztán az elpuhult kereszténységgel, egyházzal is: ahogyan Dante harcolt a maga módján, kora pápát pokolba dugta, mert a pokol bugyraiban volt a helyük (Babits nagyszerűen értette ezt), ahogy Michelangelo a sixtusi kápolnában az ítélet freskója alsó szögletébe odafestette Gyula pápát és az egész udvartartását, pedig a megrendelő a pápa-úr volt, csak hogy akkor már a Majestro Michelangelo kriptolutheránus volt. Van akit a harcban a szellem magasfeszültsége halálra csap, vagy legalább is megőrjíti, mint Nietzsche, aki nem bírta el, hogy ne legyen ő is isten, ha már vannak istenek, s van aki győztesen kerül ki, mint Dosztojevszkij, aki nem akart már túllépni jón és rosszon, noha nagy szeretettel megértette a bűnt és bűnöst is, mert megismerte a mélységet, a gonoszság földi pokláinak bugyrait, de a még nagyobb mélységet is, az Isten szeretetének mélységét, Őt, aki noha mindent tud, mégis szeret, s aki nagyobb a mi szívünkénél. Unamunot olvasva még Renant is kapisgálom, aki végeredményben a kereszténységet a nagy vajúdás vallásának tartotta, s azt vallotta, hogy önmagunkon kívül nincs is kereszténység, a maga korában ő is agonizált, küzdve élt... A Darwin féle struggle for

life lehet, hogy nem igaz, de a struggle for faith biztos igaz... halál ellen, élet nyomorúságai ellen küzdünk a hitünkért... Hiszek Uram, légy segítségül hitetlenségemben.

Megnéztem a Varga Zsigmond féle óriás szótárt és a Schmoller konkordanciát. Érdemes ízelgetni az agónia szót, micsoda gazdagság. A görögben küzdelmet, harcot, gyötrődést, aggodást egyaránt jelent, az agón verseny, küzdelem. A klasszikus jézusi hely Lk 22,44, amikor Jézus vért verítkeznek, küldetésének betöltéséért szorong. Szebb a mienknél a Békés fordítás Jézus emberi halálfelel-méről. Majd halálfelelem vett erőt rajta, és még állhatatosabban imádkozott. „Verejtéke, mint megannyi vércsepp hullt a földre... s a szomorúságtól kimerülten alva találta őket, az előbb még harcot, kardot ígérő Péter társaságot. Kardból elég!” (48 v.) Itt másfajta harc-ról, agóniáról van szó, ami ott az emberi sötétség óráján a kereszten folytatódott és ért csúcsához... Az imádság is harc, az evangéliumért is harc folyik, amit Pál végül is megharcol, ahogyan élete végén „a nagy itteni kapuzás előtt” mondja: ama nemes harcot

megharcoltam, futásomat elvégeztem. Mind-
ezt Unamuno is úgy látszik érti és érzékeli.

A sok vihart kavart Unamuno-könyv ma is felkavar, a rómaiak az utolsó indexre tett könyvek egyikét látják benne (azóta megszűnt az index). Unamuno könyve nem teológus írása, de lehet-e olyan könyv, ami protestáns teológust és nem teológust nem érdekelhet? Hinni vágyó társunk Unamuno: hitt-e vagy csak becsületesen kételkedett? – én eldönteni nem tudom, a dubito (kételkedem) és a spanyol duello (párbaj) nincs messze egymástól, harcot jelent, önmagunkban ketten tusakodunk, a hitetlen és a hinni akaró, s ebben a duellumban szárnyeség lehet a szerencsétlen sorsú Unamuno, akire érdemes felfigyelni, még ha csak villog, mint kovakő – ahogyan Németh László fejezte ki. Rajtunk még a villanó fény is segíthet, a szikrányi fényt is becsüljük, hátha a Világ Világossága elé vezet, hátha istenénységünket kelti fel újra, hátha elnyűtt sablonjainkat félretéve, valami újat is fogalmazunk. Vállaljuk csak a kereszténység mindenkori agóniáját, a mait is!

Hafenscher Károly

Mária Dorottya és a magyar protestantizmus

Az apai ágon württembergi, anyai ágon Orániai Vilmos uralkodóházából származó Mária Dorottya 1797. november 1-jén született a sziléziai Carlsruhe (ma a lengyelországi Pokoj) várkastélyában. Apja, Lajos herceg (1756-1817), I. Frigyes württembergi király öccse, édesanyja pedig Lujza Henrietta nassau-weilburgi hercegnő (1786-1857) volt. A huszonkét éves Mária Dorottya 1819-ben, Kirchheim unter Teck kastélyában tartotta esküvőjét az akkor már kétszer özvegyen maradt, 43 éves József nádorral (1776-1847), Habsburg Ferenc császár öccsével. A nádor előbb az ortodox vallású Anna Pavlovnát (†1801), majd a református Hermina anhalt-bernburg-schaumburgi hercegnőt (†1817) vesztette el fiatalon.

Mária Dorottya gondos nevelésben részesült a bengeli pietizmus szellemében, alapos német, francia és angol irodalmi ismeretekkel rendelkezett, szerette a néprajzot és a szép-művészeteket. Sokban volt példaképe mélyen

hívó édesanyja, aki a bel- és külmisszió pártfogása mellett kivette részét a szegénygondozásban és jótékony egyletek alapításában.

A fiatalon Budára került nádorné személye és biblicista szemléletmódja nagy hatással volt a krisztocentrikus teológiai gondolkodás megújulására Magyarországon. A Kárpát-medencében csak mérsékelten érvényesült a 19. század elején Európa-szerte uralomra került liberális teológiai irányzat. Feuerbachot, Ferdinand Baurt vagy David Strausst legtöb-
ben csak közvetve ismerték és kivonatolva olvasták. Személyes hatások csak ritkán érvényesültek, mert 1715 és 1825 között erősen korlátozott volt a magyar teológus ifjak külföldi tanulmányútja, sőt a könyvek behozatala is. A teológiai „iskolák” legtöbbike így fáziseltolódással került át a magyar protestantizmus körébe. A hivatalos egyházi vezetés igyekezett öröködni a tanítás tisztasága felett, többször vizsgálatot indított azok ellen, akik túllépték az egyházi tan határait, mégis a 19. század belső egyházi életét a sokszínűség jellemezte. E sokszínűségben az igazi, hívó,

Krisztus-központú keresztény gondolkodás csak elvétve volt található, ez a fajta igehirdetés hiányzott leginkább a pietista beállított-ságú nádornénak Pozsonyban és Pest-Budán.

A „szeretet által munkálkodó hit” (Gal 5,6) példája viszont, amelyet a hitsorsosaiért buzgó nádorné naponkénti segítőkészségével és leleményességével felmutatott, sokakban újraélesztette az ellanyhult diakonai felelősséget. Nem egyszerűen jótékonykodásra vagy szegénygondozásra kell itt gondolnunk, bár e téren is példát mutatott. Nagy öszszeggel támogatta Pest-Buda szegényeit, anyagi gondokkal küszködő evangélikus iskoláit, sőt 1822-ben a bécsi evangélikus gyülekezetet is. Az 1838-as nagy pesti árvíz idején ruhával, étellel, gyógyszerrel látta el a károsultakat. Maradandó emléket hagyott az első magyar kisdédóvó – a „felvilágosult katolikus” Brunsvik Teréz által vezetett, később Angyalkertnek nevezett – általa inspirált életrehívásával 1828-ban. Nevéhez fűződik egy ipariskola létesítése, amellyel a posztó- és kalapgyártás szakszerű utánpótlását akarta biztosítani. Egy kései méltatójának, Kovács Sándor egyháztörténész-püspöknek a szavaival szólva „egyformán életre idézte Mária égen csüngő idealizmusát és Márta gyakorlati irányú serényességét”.

A fentieknél is nagyobb jelentőségű az a missziói munka, amely a nádorné életének utolsó másfél évtizedében indult el és terebélyesedett ki hazánk határain túl is. Bauhofer György még kiadatlan gyülekezeti és lelkesítő naplója, ez utóbbi levélmellékletei, és főként az Angliában megjelent számos korabeli beszámoló, könyv és napló a bizonyága, milyen jelentős bel- és külmissziós munka elindítója és közreműködője volt a nádorné. Ezekben az években létesült Pest-Budán első ízben ökumenikus imaközösség, minden további hazai egyházközi együttműködés bölcsője. Mária Dorottya budavári palotájában nemcsak sokszor fordultak meg vendégként külföldi misszionáriusok, hanem itt volt a színhely azoknak az ökumenikus összejöveteleknek is – többek között az evangélikus Székács József, a református Török Pál és felesége, a baptista Rakhel Allnuth, valamint több szabadegyházi misszionárius részvételével –,

amelyek történelmünk folyamán először jeleztek a protestáns felekezetek egymásra találását.

Három olyan evangélikus lelképásztorra talált Magyarországon a nádorné ezekben az években, akiket „a kereszt prédikátorainak” tartott és ezért alkalmasnak ítélte arra, hogy gyóntatójává és udvari lelkészévé lehessen. Ilyen volt a Pozsonyhoz közeli Misérd község öreg lelkésze, Chrisóffy István, a vele szomszédos Somorja sokgyermekes lelképásztora, Bauhofer György, valamint Felsőlővő neves papja, Wimmer Gottlieb Ágoston. Választása végül Bauhoferre esett, aki bécsi teológiai tanulmányai és soproni kápláni éveit után első önálló gyülekezetében szomszédjától, a 80. éve felé járó Christóffytól tanulta meg „becsülni a szupranaturalizmust”. Ugyanakkor a nádorné többszöri látogatása és a tőle kapott Arndt-könyv olvasása révén lett mélyen hívó, egész életével Krisztus felé forduló prédikátor.

Bauhofer György lett 1844-ben a nádorné és az általa alapított önálló budavári egyházközség – addig a pesti egyházközség filiája – első lelkésze, utóbb esperes, az első pestbudai német evangélikus hetilapnak (Der evangelische Christ) a szerkesztője, az evangélikus egyházegyetem első levéltárosa, az első átfogó német nyelvű magyar evangélikus egyháztörténeti kézikönyv szerzője, és az 1848 utáni másfél évtized neves egyházpolitikusa.

Mária Dorottyanak Józsefnádor 1847-ben bekövetkezett halála után Metternich parancsára azonnal el kellett hagynia Budát. „Meggvallom, én ezt az országot és gyülekezetet szívemben hordoztam és nehezen hagyom el” – mondta a búcsú nehéz perceiben. Bécsi száműzetése idején sem feledkezett meg övéiről, számos adat tanúskodik segítségéről, az uralkodónál tett közbenjárásáról a szabadságharc után nehéz helyzetbe került hittestvérei érdekében. A halál Budán éri, ahová csak titokban látogathatott, Erzsébet lánya betegágyánál, 1855-ben.

A hitükért sokat szenvedett magyarországi protestánsok utódai tisztelettel és köszönettel adóznak a 200 éve született Mária Dorottya, az utolsó magyar nádorné emlékének.

Fabiny Tibor

Apró gyarlóságaink

Prokop Péter: Pukkanó buborék. Jel Kiadó, 1996.

Prokop Péter, a Rómában élő pap-festőművész, ha tollat vesz a kezébe, ugyanazt műveli, csak szavakban, gondolatokban, amit festőként. Színfoltokból, mozaikkockákból állítja össze könyveit, és leplezetlen őszinteséggel. Mégis mintha kevés volna neki a kép, a hírmondás a világ apró, emberi gyarlóságairól. Ezek a gyarlóságok valóban aprók, s ezek közül nem hiányoznak Prokop Péter gyarlóságai sem – rendetlensége, lustasága, becsvágya, a festészetére büszke ember öntudatos fellángolásai –, de mert emberiek, részestülnek a megbocsátó szeretetben.

Mert Prokop Péter, a festő-író és ember leplezetlenül egy, és egyé teszi mindezt Istenünk, olykor a hitünk gyengesége, túlzott reményünk, szeretetünk tökéletlensége. Holott törekszünk hitünk növelésére, reményünk erősítésére, szeretetünk tökéletesítésére. Az emberre, a rajta kívül állóra úgy tekint, hogy önmagát lássa bennük. Máskor mint a lepkegyűjtő nézi őket gyűjteménye üveglapjai mögött. De a kifeszített szárnyúak is ő! És ebből makacsul nem enged, legyen az egy „tanyasi kontár, falusi templomszolgá”, aki valóságos botrányt kavarr azzal, hogy a mise végén elfújja a gyertya lángját Erzsike, a római szent-istvánház nővére orra előtt. Máskor egy emberi gesztusban az angyali jelenlétet érzékeli, holott semmi más nem történt, mint az: valaki felismerte a villamoson, mire van szüksége a visszaemlékezőnek, abban a pillanatban.

A tisztaság és örök megtisztulás a *Pukkanó buborék* című utolsó Prokop-kötet írásainak visszatérő motívuma, mint az az egyszerű tény: szükségünk van egymásra, ne menjünk el közönyösen egymás mellett, merítsünk erőt a hithez az egymásban, a másik emberben meglátott gyengeségből, mert ez vezethet saját gyengeségünk felismeréséhez. Csak azért keressük mások szemében a szálkát, hogy a magunkéban meglássuk a gerendát. Ezt olykor sajátos hanggal éri el. Ilyenkor írásaiban a konkrét áttételessé válik. Metaforává. Ezek a metaforái olykor kegyetlenül nyersekek. Látszólag mintha antiirrodalmat művelne velük Prokop Péter. De ez az antiirrodalom, mihelyt metaforikus értelmet kap, nyomban ironikussá, így irodalommmá válik. Mint a peches emberről szólóban: „A peches

mindenben az. Főnt jobbról, letről meg balról rohad ki fogsora. Harapni vele képtelen. Nem egymásra, hanem lukra csap ellentétes ham-ham-darálója.” Ha elszakadunk a fogaktól, és a lelkiekre gondolunk, a féloldalasszeretetre, csökkent tisztánlátásra, eltorzult véleményre, már többet látunk a nyers mondatok mögött.

Máskor a kalmárokat templomból kiűző Krisztus indulatával ostoroz, mint Kókai József gyászjelentője olvastán: „Halotti jelentésére miért biggyesztették csúfságu: tiszteletbeli főesperes. E fából vaskarikára, mely csak porhintés, de semmi valós értéke nincs, nem volt szüksége végig tiszta lelke emlékének. Vagy gúnyból aggattatók rája: csak ennyire, azaz semmire se vitte érdemes élte.” De profánul szent, ahogy a legendákról ír: „A legenda igaz volt-e vagy sem, élt-e a szent vagy nem, az utókor számára történeti tényné erősödhet. Legalábbis eredményeiben: fölépült a templom, működik a kórház, virul a kolostor. Az elhívésig ismételtgetett nem valós eseményre tódul a zarándoksereg.” Mint igaz pap, egy mércével mér: „Hajnali kettőkor ébred a csuhás, imára dörzsöli szemét. Még egyszer ráfordul a férfi a magát kínáló nő testére. Ugyanabból az emberfajból kétféle boldogságkereső.”

Olykor sajátos indulati-gondolati hullámmal ír, hogy önmagában – és így olvasóiban – rendet teremtsen a belső rendetlenségben. Ilyen az egyik, az átlagosnál hosszabb lélegzetű írása. „A madárijesztőnek is – kezdetű, melyet így folytat: – idővel fejére ülnek a varjak. Olykor még váltunk jegyet a cirkuszba, hogy el ne felejtjük a bohócokat. Ébren tartjuk a magunk clownságának veszélyeit.” Majd váratlan fordulattal az ünneplésre, virágvasárnapra tér rá, a Szent Péter bazilikára:

„Az ünnepléseknek föladata életünkben, hogy hatásuk tovább segítsen. Aki sok tavasz óta itt él a Colonnádok szomszédságában nem igen jár már a szerdai fogadásokra. Rembrandt *Éjszakai őrjárata* előtt székén bóbiskol a fizetett fölügyelő. Elfásul az érdeklődési kedve, eltunyul az imádkozó áhítat is.

Aki először vagy életében csak egyszer találja magát az oszlopsor feledhetetlen színpadháttér ölelésében, nyilvánvaló, hogy föllobban lelkesedése. (...) Bőven akad szenzációóra éhes turista, aki tolakodva tapossa az útjába akadályozó lábakat. Kellenek a fakor-

látok. Folyosója nélkül még a hisztérikus apácák is letépnék ereklyének a pápa ruháját. (...) Patetikus dallamok zsonganak fülében, feledve a valahol mindig keresztutat járó, bántott, véres Krisztus-arcot. Az ezer kilométerekről idesereglettek az imént megcsókolták az első apostol bronzszobor lábát, most nyakukat nyújtogatják, hogy lássák fehérta-láros utódját. (...) Az olaszok velük született teatralitásukkal kicsit unottan, de fáradhatatlanul újrázzák a pálmavasárnapi bevonulást. A »panem et circenses« évezredes örökségéért. (...) Az érdektelen is rányitja szemét: ha már Rómában van, nem mulaszthatja el ezt az attrakciót. (...) Vallásoknak is megvan a maguk »hunyd rá a szemedet« csúsztatásai. A karthauzi mellőzné a csinn-bumm áradó fölszínés megnyilatkozásait. Botránkozni mindenestre kár. A változatos emberségbe annyi sok befér! (...) Hadd lelkesedjenek a Sziklákhoz tartozók, s majd mesélik azoknak, kiknek nincs rá tehetségük, s pénzükhöz elfáradni az obeliszk tövébe!

A sajnálatos inkább az, miért fulladunk vissza a közöny, nemtörődés hátat fordító szürkéségébe."

A töredékes, de mégis teljesség illúzióját keltő gondolat sor sok mindenre mutathat rá

Prokop írásművészetéből. Elsősorban a kiindulópontra: a szenvedély és gondolat hullámzására. Egyszerre bíráló és megértő hangjára, melyben mintha XXIII. János pápa emberi elveire ismerhetnénk. De jelen van benne Fellini *Rómájának* főpapi divatbemutatója is. Hogy szókincsébe nyomban beemeli a mai magyar politikai nyelv egyik újdonságát, a *csúsztatást*, s ez nem kevesebbet mutat, mint azt, együtt él velünk, bár olykor tőlünk – kilométerekben – távol. És a pápára emlékezteti a profán olvasót.

Prokop Péter megnyerő őszinteséggel és öntudattal vall mind festői, mind írói munkásságáról, melyhez záró-mondatokként nehéz bármit írni: „A kovács a vassal, a szabó a szövettel bajlódik. Ugyanakkor a szellemnek kétféle kivételével kísérletezik az író-festő. Másként, de egyformán érdekes mind a kettő. Az alkotó magára is figyel és kidobolja csinálásának titkait. A hegedű és a zongora, de a költő sem riválisok. A szem ráfigyelése a rajzpapírra, mozaikba, üvepannókra, rézkarcba, szöttekre kívánkozhat, de könyvlelapon ráérző szavak köntösébe is öltözködhet.”

Tarbay Ede

Teológiai jegyzetek Diana haláláról

A sors torz játékának nevezhetnék egyesek, ahogyan láncszerűen peregték az események a végzetes párizsi éjféltől, a hercegnő halálát megelőző óráktól a londoni temetésig. A világ legkülönbözőbb részéről a tévéhíradások és a nagy világlapok kísérték figyelemmel a drámai fejleményeket, melyekre a gyászszertartás sem tett pontot. A mozzanatok – melyekről milliók szereztek tudomást – rendkívüli összefüggése, bennünket most itt teológiai oldalról érdekel.

A precízen egymáshoz illeszkedő láncszemek megrendítő tragédiába torkolltak. De hát ez volt az Isten akaratja? – kérdezhetik a vallásos emberek. Erre a meglehetősen primitív kérdésre hadd adjam át a választ Paul Tillich-nek, a 20. század egyik legjelentősebb evangélikus teológusának a nemrég magyarul is megjelent Rendszeres teológiájából, a gondviselésről írt soraiból. „A korai halál, a megnyomorító társadalmi feltételek, a gyengeelméjűség és a betegség, a történelmi léte-

zés eltörölhetetlen iszonyatai – mindezek inkább a végzetben való hitet tűnnek igazolni, semmint a gondviselésben való hitet... A gondviselés minden tényezőt felhasznál, az összes szabadság és az összes sors adta tényezőt, hogy teremtő módon irányítson mindent a maga beteljesedése felé... Aki hisz a gondviselésben, ... az abban hisz, és azt állítja a hit bátorságával, hogy semmiféle szituáció nem gátolhatja meg végső sorsának beteljesülését, hogy semmi sem választhatja el őt Isten szeretetétől, amely a Krisztus Jézusban van.” A temetést az angol nemzet megrendítő gyászvette körül. Az ágyútalpra helyezett koporsót lovak vontatták. Amikor a nemzeti zászlót félárbocra kezdték engedni, tapsorkán tört ki (ez királyok halálakor sem szokás, mert a trónörökös nyomban az új király). Kétmillió tömegnek mondják az útvonal mellett felsorakozott tömeget, időseket, középkorúakat, fiatalokat. A gyászmenetben a koporsó mögött Dianától elvált férje és fiai haladnak.

A templomban az angol kormányfő (szocialista párti politikus) a szószékről felolvasta Pál apostol első korinthusi leveléből a 13. fejezetet, a szeretet himnuszát. Ugyancsak a szószékről Diana bátyja, Spencer gróf beszélt, okosan, bölcsen. Közben a hercegnőt kiközösítő királyi család szemére vetette magatartásukat. A királyi család fiatal tagjai már tudják, hogy mindenki egyenlő. Ez az új szellem megfigyelhető.

Folytatom a kérdéseket: a veszteség után kérdezhetnénk, hol van itt jele Isten szeretetének? Isten szeretete legtöbbször elrejtett szeretet. Nem lehet rá következtetni a történetekből. Sőt ő éppen a látszat ellenére szeret. Ez a keresztény mégis. Annak ellenére, hogy... Isten álarca az ellentétes látszat. De mögötte ő áll, a szerető Isten. Ahogyan Tillich utolsó szava Pál apostol szavára vonatkozik: „Meg vagyok győződve, hogy sem halál, sem élet, ... sem hatalmak, ... sem semmiféle más teremtmény nem választhat el minket az Isten szeretetétől, amely megjelent Jézus Krisztusban, a mi Urunkban”. (Róm 8,38-39).

*

Hátra van még egy teológiai jegyzetünk. Mi lesz a két fiú jövője édesanyjuk nélkül? A nemzet bennük reménykedik, hogy Diana nevelése, példaképe megfogjon. Tőlük várja a királyság reformját. A 15 éves Vilmos, az élet törvényszerűsége folytán lesz a trónörökös. Emberszerető, emberközeli királyt várnak. Máskülönben a 21. évszázad első évtizedében meginoghat a trón. Diana hercegnő volta

és a királyi család etikett szabályai ellenére elvegyült az egyszerű emberek között, lehajolt az emberek gondjai közé, segített, ahol tudott. Mintegy 120 emberbaráti szervezetnek volt támogatója, elnöke. A pakisztáni Lahore egyik kórházában rákbeteg kisfiút szorít magához. „Emlékszem arcára, fájdalmára, hangjára. Ez a kép nekem nagyon drága” – mondja halála előtt nem sokkal egy riportban, mely „A nagyszívű hercegnő” címmel jelent meg. A nemzet, az emberek hangulatát a temetés előtt csak néhány nappal kezdte észlelni a királyi család. Egyik napról a másikra megfordult érzéketlen magatartásuk. A királynő a temetés előtt egy nappal megszólalt a rádióban és televízióban, kényszerűen megszege az évtizedes szokást, hogy csak karácsonykor intéz beszédet az országhoz.

Mit mondunk minderre teológiai szemmel? A jövő mindenkor az Isten kezében van, egyénileg is, a történelemre vonatkozóan is. A canterbury érsek helyettese és az illetékes főesperes végezte a gyászszertartást. A szószéken az érsek helyettes mondott hosszú imádságot (részletekben). Az ima szüneteiben kórus énekelt egyházi énekeket. Az érsek helyettes imádságába többször szövődtek bele bibliai igék. Az egyikre emlékszem: „Tudom, hogy él az én Megváltóm” (Jób 19,25). Az anglikán főpap imája tiszta evangélium volt. Igen, ez a legfontosabb mondanivaló az egész tragédiából az Isten szava alapján: Életben és halálban a jövő – az Isten!

Veöreös Imre